

ODNOS REPUBLIKE SLOVENIJE DO VRAČANJA IZSELJENCEV IN NJIHOVIH POTOMCEV

Jernej Mlekuž

COBISS 1.02

1. UVOD

»In zdaj, ko so Argentino prizadejale hude gospodarske težave, so izvoljeni predstavniki ljudstva spet na nogah in vabijo »argentinske Slovence« v deželo, saj vendar kri ni voda. Zunanji minister, ki je v nastopu pred poslanci opozoril na premalo izkoriščeno bogastvo v naših na tujem živečih ljudi, ker je lahko vsak svojevrsten ambasador Slovenije, je tudi tokrat nadvse prijazno govoril o repatriaciji, ki »dobiva nek poseben pomen ob krizi v Argentini, kjer živi precejšnje število Slovencev. Ob tej krizi se je pokazalo, da naša država še nima ustreznih mehanizmov, ki bi olajšali vrnitev tistim, ki se želijo vrniti. Resolucija določa, da je Slovenija zainteresirana za vračanje Slovencev v Slovenijo.« (Horvat 2002: 12)

Ta iz *Panorame* grdo iztrgan tekst: komentatorjev stavek, točneje dva in nato citat takratnega zunanjega ministra, nakaže glavne vsebine, v katere se bomo spustili v tem kar malo preveč deskriptivnem besedilu. In sicer bomo pokazali, da je fenomen, ki se bo v nadaljevanju »šlepal« pod nerodno besedo »povratništvo«¹, ne povsem kompaktna

¹ Zakaj je »povratništvo« ne najbolj posrečen termin? Predvsem zato, ker ga uporabljajo tudi nekatere druge stroke (povratniki so recimo tudi med zaporniki, zdravljenimi narkomani, nogometnimi moštvi idr.). Besedi »repatriacija« se v besedilu izognem, ker ta v (večinoma pravni) strokovni literaturi označuje posebno obliko organiziranega povratništva – državno ali meddržavno organiziran povratak razseljenih oseb ali beguncev v državo ali kraj izvora. Repatriacija se ne nanaša nujno na skupino prebivalstva, ampak lahko tudi na posameznike, recimo na tiste, ki so (bili) nevarni za red in varnost dotične države (*Leksikon Migracijskoga i etničkoga nazivanja* 1998: 232).

V tuji strokovni literaturi najdemo več terminov, ki opisujejo oziroma označujejo pomen povratništva. Tako recimo v anglosaškem svetu zasledimo naslednje termine: »povratni tok migracije« [reflux migration], »proti domu usmerjena migracija« [homeward migration], »povratni tok« [return flow], »drugotna migracija« [second-time migration], »reemigracija« [remigration] itd. (Gmelch 1980: 135). V tem besedilu pod besedo »povratniki« obravnavam ali razumem osebe slovenskega porekla oziroma osebe, ki se sklicujejo na slovensko poreklo ne glede na državljanstvo, državo rojstva, znanje slovenskega jezika idr., priseljene v Republiko Slovenijo. Torej tudi v tujini rojene otroke ali vnuke slovenskih izseljencev.

stvar. No, bodimo natančnejši: očitno ni kompaktna stvar za državne institucije (ki jim bomo tokrat posvetili kar nekaj (dragocenega!) časa), saj jo te ne obravnava jo in rešuje jo celostno.² Ampak parcialno, po različnih ministrstvih in drugih institucijah, neozirajoče se druga na drugo. Minister je zgoraj omenil tudi resolucijo, ki »(...) določa, da je Slovenija zainteresirana za vračanje Slovencev v Slovenijo.« Pogleдали bomo tudi v *Resolucijo o odnosih s Slovenci po svetu*, kaj ta pravi o povratništvu in povratnikih, in v »še ne rojenega«, precizneje rečeno »splavljenega« otroka te *Resolucije*: predlagan in zavrnjen zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja.

Preden se pilepimo na suhoparne akte ter odvedčemo v sterilne pisarne ministrstev in v vroči državni zbor, poskušajmo še na hitro skicirati fenomen v številkah in pojavnost teh številki tudi nekoliko širše; kako se fenomen kaže v medijih in v splošni družbeni debati. No, ker je iskrenost danes dobra marketinška poteza, naj povem, da sem želel o povratništvu spregovoriti predvsem »s pomočjo« medijev. Toda kot je pokazalo brskanje po *Delovem* fondu s številko 325.27 in z imenom »vračanje zdomcev«, je gradiva veliko premalo, da bi o njem oziroma z njegovo pomočjo lahko kakorkoli resneje modroval. 21 (časopisnih) enot v od leta 1991 pa do začetka leta 2004, med temi tudi nekaj pisem bralcev, ni ravno številka za zgledno »pametovanje«. ³ Pove pa nam vendarle nekaj. Pojav očitno ni »osvojil« tiskanih medijev in to lahko z nekaj poguma rečemo tudi za širšo družbeno debato. No, na tem mestu pa še besedo, dve o številkah, ki so prav gotovo v veliki meri »krive« za medijsko in širšo, družbeno »neuslišanost« pojava. Popis prebivalstva beleži »povratne selivce po letu zadnje priselitve in državi prejšnjega prebivališča«. Ta kategorija vključuje osebe, katerih prvo prebivališče je bilo v Sloveniji in od koder so se odselili v tujino, njihova zadnja selitev pa je bila priselitev iz tujine. Torej ta kategorija ne vključuje otrok povratnikov in njihovih družinskih članov in niti ne/oziroma v tujini rojenih otrok ali vnukov slovenskih izseljencev. Od popisa leta 1991 pa do leta 2001 se je skupno v Slovenijo priselilo 1161 navedenih oseb, od tega 725 iz držav Evropske unije, 226 iz držav nekdanje SFRJ, 67 iz drugih evropskih držav in 116 iz neevropskih držav. Števila ostalih povratnikov, ki niso imeli prvega prebivališča v Sloveniji oziroma niso bili rojeni v Sloveniji, iz popisa prebivalstva ne moremo natančno izluščiti. Pri oceni števila slednjih nam je lahko v pomoč razpredelnica pod naslovom »Priseljeni v Slovenijo po letu prve priselitve, narodni pripadnosti in državi prvega prebivališča«. In sicer v tej razpredelnici najdemo osebe, ki so bile rojene v tujini in so se preselile v Slovenijo. Med skupno 28.568 osebami, rojenimi v tujini in priseljenimi v Slovenijo v obdobju 1991–2001, se jih je 3749 opredelilo za Slovence. Pri tem moramo vedeti, da je med navedenimi 28.568 osebami zelo veliko

² Povratništvo je nasploh zelo raznolik in kompleksen pojav, ki vključuje ter združuje zelo heterogene procese in vsebine (ekonomske, družbene, kulturne, psihološke itd.) na različnih nivojih družbe ter družbenih odnosov (na ravni posameznika, »izvorne« skupnosti, države »gostiteljice« itd.). S temi besedami nočem opravičevati (ne)dela državnih institucij, ampak zgolj preprosto »pametovati.«

³ Nekaj prispevkov o povratništvu, objavljenih v obravnavanem obdobju sem tudi sam še dodatno odkril, tako da zgornja številka ne predstavlja vseh člankov, objavljenih o povratništvu v obravnavanem obdobju.

oseb, katerih narodna pripadnost ostaja v popisu prebivalstva skrita pod besedo »neznano« (5804 oseb) ali ki se glede narodne pripadnosti niso hoteli opredeliti (1597 oseb) (Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002).⁴ Oceno, koliko povratnikov je sprejela Slovenija v obravnavanem obdobju, tako raje prepuščam bralcem.⁵

Razlogi, zakaj vračanje izseljencev ni doseglo bohotnejših števil, so številni in jih na tem mestu ne bomo navajali. Omenimo pa vendarle lahko, kot pravi Marina Lukšič-Hacin (2002: 189), da k tako majhnemu deležu slovenskih povratnikov vsekakor prispeva tudi dejstvo, »(...) da vsa leta ni zaslediti aktivne državne politike, ki bi dejansko spodbujala povratništvo. To velja za vse različice izseljevanja in povratništva, vključno z begom možganov.«

2. ZAKONI, AKTI, PROGRAMI IN PODOBNO, KI SE KAKORKOLI NANAŠAJO NA POV RATNIŠTVO IN POV RATNIKE

Poglejmo, kako Republika Slovenija s svojimi institucijami zakonsko in normativno ureja področja ter rešuje konkretne težave, s katerimi se soočajo povratniki in njihovi družinski člani, in kako (če sploh) se v raznih smernicah, izhodiščih ali konkretnih akcijah opredeljuje do tega fenomena. Torej, poskušali bomo odkriti in osvetliti področja široko razvejanih državnih institucij, ki se najbolj vidno dotikajo povratništva. Pri tem navidez brezglavem iskanju ostaja velika možnost, da nekatere stvari, težave povratnikov, področja ostanejo neodgrnjena. No, brezglavo iskanje so mi v veliki meri olajšala nekatere besedila, objavljena v publikaciji ob 10. obletnici *Izseljskega društva Slovenija v svetu*⁶ (2002) in informacije, pridobljene s anketo,

⁴ Za posredovanje statističnih podatkov in nekatere »statistično-metodološka« pojasnila se zahvaljujem Danilu Dolencu, zaposlenem na *Statističnem zavodu Republike Slovenije*.

⁵ Vedeti moramo, da je opredelitev narodnostne pripadnosti v popisu prebivalstva prepuščena posamezniku. Glede na našo opredelitev povratnika (glej pod opombo št. 1) tako lahko vključimo med povratnike poleg 1161 oseb tudi še najmanj vseh 3749 posameznikov, ki sicer niso bili rojeni v Sloveniji, vendar so se izrekli za Slovence. Seveda ostaja vprašanje, ali lahko vsi ti posamezniki koristijo nekatere ugodnosti, ki jih prinaša slovenska zakonodaja tujcem slovenskega rodu oziroma osebam slovenskega porekla. Če nadaljujemo, ostaja tudi vprašanje, koliko je med obravnavanimi 3749 osebami oseb slovenskega rodu oziroma slovenskega porekla, karkoli naj že to pomeni. No, lahko bi še nadaljevali, toda to niso vprašanja, s katerimi naj bi si polnili glavo v tem besedilu.

⁶ Nekatera od teh (in nasploh veliko drugih) besedil o povratništvu je objavljenih tudi na spletnih straneh omenjenega društva, ki se zelo aktivno ukvarja s to problematiko. Na njihovih spletnih straneh tako med drugim beremo: »*Namen izseljskega društva Slovenija v svetu je bil od vsega začetka – pred desetimi leti (1992) – pomagati vračajočim Slovincem pri vseh konkretnih vprašanjih. Mnogo je že narejenega. Hvala Bogu se je v zadnjih časih zanimanje ali potreba po 'vrnitvi' povečala. Veseli smo, da se odločate za to možnost. Tu smo, da vam pomagamo z urejanjem dokumentov, z iskanjem ugodnega stanovanja, urejanjem nostrifikacij spričeval na osnovni, srednji, višji in visoki stopnji, z iskanjem zaposlitve ... (Slovenija v svetu – informacije 2004).*« Kar je zapisano tudi v njihovem statutu: »(...) svetovanje in pomoč pri vračanju izseljencev v matično domovino.« (*Slovenija v svetu – o društvu 2004*)

ki jo je Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU poslal povratnikom v začetku leta 2004^{7, 8}

In še nekaj je, kar zna zmotiti («čudežno» motiviranega) bralca tega besedila. Ta tako imenovana področja pokrivajo zelo različno široke in pogosto težko primerljive stvari; na tem mestu bom za bežno predstavo navedel široko, zelo kompleksno in za povratnike »življenjsko« pomembno področje socialnih pravic delavcev migrantov in na drugi strani povsem »papirnato« točko v izhodiščih in usmeritvah nacionalnega raziskovalnega in razvojnega programa: »*Vključevanje znanstveno raziskovalnega potenciala Slovencev po svetu z ambicijo ustvariti koherentni skupni intelektualni prostor [poudarki so originalni] (Izhodišča in usmeritve nacionalnega raziskovalnega in razvojnega programa 2004).*« Zlobneži bodo našli več skupnega med pocinkanim stolalom za zgoščenke in med novo Batmanovo pričesko kot pa med zgornjima »povratniškima« drobtinicama.

Dovoljenje za prebivanje

Vprašanja, povezana z dovoljenjem za prebivanje, ureja *Ministrstvo za notranje zadeve*, tako imenovani *Direktorat za migracije*; in sicer z *Zakonom o tujcih*, ki je bil objavljen v *Uradnem listu Republike Slovenije št. 108/2 – prečiščeno besedilo* (Dovoljenje za prebivanje – pogoji 2004). Za dovoljenje za prebivanje morajo zaprositi tisti povratniki in njihovi družinski člani, ki nimajo slovenskega državljanstva. Povratnike s slovenskim in tudi povratnike brez slovenskega državljanstva, ki so pridobili dovoljenje za stalno prebivanje, pa čaka (le) prijava stalnega bivališča, saj ta pomeni osnovo, pogoj za nadaljne postopke (ureditev zdravstvenega zavarovanja, vpis na Zavod za zaposlovanje, vpis otrok v vrtec in šolo idr.).⁹ V nadaljevanju bom navedel le tiste dele *Zakona o tujcih*, kjer je obravnava povratnikov brez slovenskega državljanstva

⁷ Rezultati ankete so predstavljeni v člankih Marine Lukšič-Hacin in Kristine Toplak v nadaljevanju tega vsebinskega sklopa.

⁸ Ob zaključku pisanja tega besedila sem našel spletno stran *Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu*, na kateri so pod naslovom »*važni naslovi za vprašanja zdomcev in izseljencev*« navedena nekatera področja in institucije. Veliko teh je tako rekoč neizbežnih tudi za izseljence, ki se vračajo v Republiko Slovenijo (Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu 2004).

⁹ *Zakon o prijavi prebivališča* (Uradni list RS, št. 9/2001) pravi, da mora posameznik ob prijavi stalnega prebivališča »(...) predložiti dokazilo, da ima pravico do prebivanja na naslovu, ki ga prijavlja. Kot dokazilo, da ima posameznik pravico do prebivanja na naslovu, se šteje dokazilo o lastništvu, najemna in podnajemna pogodba ali pisno soglasje lastnika oziroma solastnikov stanovanja oziroma upravljalca nastanitvenega objekta.« To pa marsikateremu povratniku brez lastnega stanovanja lahko povzroča težave (glej prispevek Marine Lukšič-Hacin v nadaljevanju tega sklopa). Namreč, lastniki podnajemniških stanovanj neradi prijavljajo oddajanje stanovanja in zato tudi niso naklonjeni temu, da podnajemniki na naslovu podnajemniškega stanovanja prijavijo stalno prebivališče.

drugačna od obravnave (drugih) tujcev oziroma kjer so povratniki brez slovenskega državljanstva tako ali drugače podčrtani.

Tujec mora v vlogi za izdajo prvega kakor tudi nadaljnjih dovoljenj za začasno prebivanje navesti namen, zaradi katerega naj se mu dovoljenje izda. Zakon določa, da se navedeno dovoljenje lahko izda zaradi: zaposlitve ali dela; študija, izobraževanja, specializacije ali strokovnega izpopolnjevanja ter praktičnega usposabljanja, sodelovanja oz. udeležbe v programih mednarodnih izmenjav prostovoljcev in v drugih programih, ki ne sodijo v sistem formalnega izobraževanja; združitve družine; drugih upravičenih in z zakonom, mednarodnimi akti ali mednarodnimi načeli in običaji utemeljenih razlogov ter tujcem slovenskega rodu do tretjega kolena v ravni vrsti in otrokom tujcev, rojenih v Republiki Sloveniji (Opredelitev dovoljenja za prebivanje 2004).

Dovoljenje za prvo prebivanje se lahko izda le kot dovoljenje za začasno prebivanje, njegova veljavnost pa ne more biti daljša kot eno leto, razen v primerih izdaje dovoljenja zaradi združitve družine (ožjemu družinskemu članu tujca se dovoljenje izda za enako časovno obdobje, kot je dovoljenje za začasno prebivanje tujca, ki uveljavlja pravico do celovitosti družine) in izdaje dovoljenja ožjim družinskim članom slovenskega državljana, katerim se dovoljenje izda z veljavnostjo treh let, in otrokom, rojenim v Republiki Sloveniji, kadar je veljavnost njihovega prvega dovoljenja vezana na veljavnost dovoljenja za prebivanje njihovih staršev oziroma skrbnikov (Veljavnost dovoljenja za prebivanje 2004).

V Zakonu o tujcih je tudi določeno, katerim tujcem se lahko, ob izpolnjevanju ostalih zakonskih pogojev, dovoljenje za stalno prebivanje izda že pred pretekom osemletnega neprekinjenega prebivanja v Republiki Sloveniji na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje. Pred pretekom navedenega osemletnega roka se lahko izda dovoljenje za stalno prebivanje tujcu, ki je slovenskega rodu, tujcu, katerega prebivanje v Republiki Sloveniji je v interesu Republike Slovenije, ter ožjim družinskim članom slovenskega državljana ali tujca, ki ima v Republiki Sloveniji dovoljenje za stalno prebivanje ali status begunca (Dovoljenje za stalno prebivanje 2004).

Državljanstvo

Vprašanja, povezana z državljanstvom, ureja Ministrstvo za notranje zadeve, tako imenovani Direktorat za migracije in v okviru tega tako imenovani Oddelek za državljanstvo. Povratniki in njihovi družinski člani so namreč lahko državljani Republike Slovenije kot tudi lahko za državljanstvo (še) zaprosajo. Zadnjih se dotikajo naslednji odstavki 12. člena Zakona o državljanstvu Republike Slovenije.

Naturalizacija z olajšavami za osebe slovenskega porekla (prvi odstavek 12. člena Zakona o državljanstvu Republike Slovenije). Za osebe slovenskega porekla do tretjega kolena sorodstvenega razmerja (olajšave torej lahko uveljavljajo vnuki slovenskih izseljencev, pravnuki pa ne več) zakon omogoča naturalizacijo že po enem letu dejanskega prebivanja v Republiki Slovenije, poleg tega pa jim zakon dopušča, da obdrži

tudi izvorno državljanstvo. Sicer pa morajo izpolnjevati pogoje iz 1., 4., 5., 6., 7., 8., 9. in 10. točke prvega odstavka 10. člena *Zakona o državljanstvu Republike Slovenije* (Pridobitev državljanstva Republike Slovenije z naturalizacijo 2004).

Naturalizacija z olajšavami za osebe, ki so slovensko državljanstvo nekoč že imele (drugi odstavek 12. člena *Zakona o državljanstvu Republike Slovenije*). Za osebe, ki so državljanstvo Republike Slovenije izgubile na podlagi odpusta ali odreka, zakon omogoča naturalizacijo že po šestih mesecih dejanskega prebivanja v Republiki Slovenije, poleg tega pa jim zakon dopušča, da obdrži tudi svoje dosedanje državljanstvo. Sicer pa morajo izpolnjevati pogoje iz 1., 4., 6., 7., 8., 9. in 10. točke prvega odstavka 10. člena *Zakona o državljanstvu Republike Slovenije* (Pridobitev državljanstva Republike Slovenije z naturalizacijo 2004).

Naturalizacija z olajšavami za osebe, ki so poročene z državljanom republike Slovenije (tretji odstavek 12. člena *Zakona o državljanstvu Republike Slovenije*). Za osebe, ki so najmanj dve leti poročene z državljanom Republike Slovenije, zakon omogoča naturalizacijo že po enem letu dejanskega prebivanja v Republiki Sloveniji, hkrati pa morajo izpolnjevati tudi ostale pogoje, ki veljajo za naturalizacijo brez olajšav. Sicer pa morajo izpolnjevati pogoje iz 1., 2., 4., 5., 6., 7., 8., 9. in 10. točke prvega odstavka 10. člena *Zakona o državljanstvu Republike Slovenije*. V izjemnih primerih pa lahko oseba, ki je poročena z državljanom Republike Slovenije, na posebno prošnjo obdrži svoje izvorno državljanstvo, v kolikor s tem soglaša Vlada Republike Slovenije. Oseba, ki želi obdržati svoje državljanstvo, mora to obširno utemeljiti (Pridobitev državljanstva Republike Slovenije z naturalizacijo 2004).

Naturalizacija mladoletnih oseb (14. člen *Zakona o državljanstvu Republike Slovenije*). Naturalizacija mladoletnih oseb je vezana na naturalizacijo njihovih staršev. V primeru, da oba starša pridobita državljanstvo Republike Slovenije, pridobi na njuno prošnjo državljanstvo tudi otrok, ki še ni star 18 let, ne glede na to, kje živi (prvi odstavek 14. člena *Zakona o državljanstvu Republike Slovenije*). V kolikor pa državljanstvo Republike Slovenije pridobi le eden od staršev, pridobi državljanstvo le otrok, mlajši od 18 let, ki najmanj leto dni živi s tem roditeljem v Sloveniji (drugi odstavek 14. člena *Zakona o državljanstvu Republike Slovenije*). V primeru, da je državljanstvo Republike Slovenije pridobil roditelj na podlagi 13. člena *Zakona o državljanstvu Republike Slovenije* iz nacionalnih razlogov, otroku ni potrebno živeti v Sloveniji. Če je otrok starejši od 14. let mora dati soglasje, da se strinja s sprejemom v slovensko državljanstvo (Pridobitev državljanstva Republike Slovenije z naturalizacijo 2004).

Socialna varnost in socialnovarstvene pravice delavcev migrantov

Eden od temeljnih načinov zagotavljanja pravic delavcev, ki so (bili) v svojem delovno-aktivnem obdobju zaposleni vsaj v dveh državah, je *koordinacija sistemov socialne varnosti*. Ta zagotavlja, da se pridobljene pravice na področju socialne var-

nosti ohranijo ne glede na to, da je delavec nekaj časa delal v eni državi, to zapustil in odšel na delo v drugo državo. Pravno-formalna podlaga za ohranjanje teh pravic je opredeljena v bilateralnih sporazumih o socialni varnosti oziroma o socialnem zavarovanju. Ti načeloma urejajo pravice s področja zdravstvenega zavarovanja in materinstva, zavarovanja za primer smrti, družinskih prejemkov in zavarovanja za primer brezposelnosti. Sporazumi se vsebinsko razlikujejo glede na to, kako določeno področje urejajo nacionalni sistemi (Koordinacija sistemov socialne varnosti 2004). Z državami, s katerimi niso sklenjeni bilateralni sporazumi, je po besedah zaposlene na *Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve* (želela je ostati neimenovana) mogoče uveljavljati pravice, ki jih zagotavlja zakonodaja posamezne države, le v tisti državi, v kateri je oseba pridobila pravice. V Republiki Sloveniji to področje ureja *Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve*.

Republika Slovenija je nasledila ali sklenila *bilateralne sporazume s področja socialne varnosti* s naslednjimi državami: Belgija, Bolgarija, Češkoslovaška, Danska, Francija, Italija, Luksemburg, Madžarska, Nizozemska, Norveška, Poljska, Švedska, Velika Britanija, Nemčija, Avstrija, Švica, Hrvaška, Republika Makedonija, Kanada in Avstralija. Sporazumi so v postopku s Bosno in Hercegovino, Argentino in Novo Zelandijo (Bilateralni sporazumi s področja sistemov socialne varnosti 2004). Ob vstopu v Evropsko unijo je v veljavo stopila *Uredba 1408/71*, ki podrobno ureja način in obseg pridobljenih pravic, do katerih je upravičen delavec migrant, ki se giblje med državami (*Uredba pokriva države Evropske unije in Evropske gospodarske skupnosti*). S tem so prenehali veljati nekateri zgoraj naštetih bilateralni sporazumi, ki jih je Slovenija nasledila oziroma sklenila v preteklosti. Osnovna načela *Uredbe* so: načelo enakega obravnavanja, načelo, da delavec migrant ni vključen v sistem socialne varnosti v dveh državah, pravilo seštevanja obdobj, pravilo preprečevanja prekrivanja pravic in pravilo izplačevanja prejemkov v drugi državi članici. *Uredba* velja za delavce in njihove družinske člane, samozaposlene, upokojujence in študente. Pravila *uredbe* so bila 1. julija 2003 razširjena tudi na državljanke tretjih držav (*Uredba 1408/71 – koordinacija sistemov socialne varnosti 2004*).

V Sloveniji se koordinacijska pravila uporabljajo za prejemke, ki jih urejajo zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti in zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Koordinacijska pravila, ki jih določa *Uredba*, so za državo obvezujoča in neposredno uporabljiva. Kljub temu zaradi različnosti v nacionalnih zakonodajah, ki urejajo posamezne prejemke na področju socialne varnosti, in zaradi bilateralnih sporazumov o socialni varnosti, ki so jih države sklenile med seboj, veljajo določene posebnosti pri uveljavljanju pravic v posameznih državah (*Uredba 1408/71 – koordinacija sistemov socialne varnosti 2004*).

Zaposlovanje

Barbara Gregorič, zaposlena na *Zavodu RS za zaposlovanje*, je v telefonskem pogovoru dne 31. 8. 2004 povedala, da omenjeni zavod ne izvaja posebnih programov, ki bi kakor koli reševali težave zaposlovanja povratnikov, lahko pa se, tako kot drugi brezposelni, vključujejo v obstoječe programe zaposlovanja. Prav tako zakonodaja s tega področja z *Zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti* (Uradni list RS, št. 67/2002) posebej ne obravnava zaposlovanja povratnikov.

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (Uradni list RS, št. 66/2000) pa prinaša nekatere olajšave oziroma ugodnosti na tem področju za povratnike, ki nimajo slovenskega državljanstva. Te se nanašajo na veljavnost osebne delovne dovoljenja, ki je pogoj za sklenitev rednega razmerja oziroma za opravljanje dela v Republiki Sloveniji. Tujci, ki pridobijo osebno delovno dovoljenje, so glede delovnopравниh razmerij izenačeni s slovenskimi državljani; pod enakimi pogoji lahko sprejmejo zaposlitev ali delo, v primeru brezposelnosti se lahko prijavijo v evidenco brezposelnih oseb pri *Zavodu RS za zaposlovanje* in koristijo pravice, ki jih tovrstna prijava nudi (nadomestilo za primer brezposelnosti, vključitev v programe zaposlovanja idr.). In sicer, kot je navedeno v 10. členu omenjenega zakona, za osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta lahko zaprosi begunec in tujec, ki izpolnjuje z zakonom predpisane pogoje za samozaposlitev. Za osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let pa lahko med drugim zaprosi tudi »slovenski izseljenec ali njegov potomec do tretjega kolena v ravni črti, ki nima slovenskega državljanstva (*Sprejeti zakoni – Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 2004*)«.

Stanovanja

Primož Bajec, zaposlen na *Ministrstvu za okolje, prostor in energijo* (*Sektor za stanovanja in urbana zemljišča*), je v telefonskem pogovoru dne 23. 7. 2004 povedal, da omenjeno ministrstvo nima posebnih programov, ki bi kakor koli reševali stanovanjske težave povratnikov. Tudi stanovanjska zakonodaja, po njegovih besedah (in po mojem branju *Stanovanjskega zakona* (Uradni list RS, št. 69/03)), tega področja posebej ne obravnava. Omenil je še, da so po ekonomski krizi v Argentini decembra 2001 imeli na pobudo *Urada Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu* pogovore z različnimi državnimi telesi, kjer so »(...) poskušali povratnikom ponuditi pomoč subvencioniranja tržnih najemnim za najeta stanovanja. Toda do realizacije ni prišlo.«¹⁰

¹⁰ Več o teh pogovorih, ki jih je organiziral *Urad Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu*, najdete v besedilu z naslovom *Informacija o dejavnostih Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu v zvezi z vprašanjem preseljevanja Slovencev iz izseljenstva v Republiko Slovenijo* (Žigon 2002: 14–18) v publikaciji izdani ob 10. obletnici *Izseljenkega društva Slovenija v svetu*.

Izobraževalni sistem

Od leta 1976 *Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport* (takrat *Komite za izobraževanje ...*) podeljuje štipendije za zamejce in izseljence. Kot je 8. 7. 2004 na 4. vseslovenskem srečanju v Državnem zboru v delovni skupini, ki je razpravljala o izobraževanju in šolstvu, navedel Roman Gruden, zaposlen na *Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport*, je trenutno na rednem študiju v Sloveniji okoli 150 štipendistov,¹¹ od tega okoli 100 iz zamejstva in okoli 50 izseljencev. Največ štipendistov je iz držav, nastalih na ozemlju bivše Jugoslavije, med ostalimi pa prevladujejo štipendisti iz Argentine. Roman Gruden je tudi povedal, »da so vsi, ki so slovenskega rodu, in želijo študirati v Sloveniji, oproščeni plačila šolnine na nivoju dodiplomskega študija«. Do sedaj, kot je to razvidno iz govora zgoraj navedenega, je bil le nekakšen (nenapisan?) »dogovor pristojnih«, »sedaj pa bo tudi v novem pravilniku o študiju Slovencev, torej Slovencev po svetu ... (Magnetogram – 4. vseslovensko srečanje, 1. delovna komisija, področje izobraževanja in šolstva 2004).«

Kot posebno področje bi lahko podčrtali priznanje in vrednotenje »tujega« izobraževanja. To področje ureja nov *Zakon o priznanju in vrednotenju izobraževanja*, ki je bil sprejet 17. 6. 2004 in se začne uporabljati šest mesecev po uveljavitvi (Uradni list RS, št. 73/04).¹² Zakon se nanaša tako na slovenske državljane kot na tujce. Povratnikov in njihovih družinskih članov ne obravnava kot posebno kategorijo in jim ne prinaša kakršnih koli finančnih, administrativnih, časovnih idr. olajšav oziroma drugačne obravnave. Prav tako po besedah Polone Miklavc Valenčič dne 24. 8. 2004, zaposlene na *Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport*, se »(...) ne pričakuje nikakršna diskriminatorna obravnava tudi v podzakonskih aktih.«

Znanost

V izhodiščih in usmeritvah nacionalnega raziskovalnega in razvojnega programa, sprejetih leta 2003, najdemo pod naslovom *Prednostne naloge politike spodbujanja znanstvene in raziskovalno razvojne dejavnosti v obdobju 2003–2007* pod številko 9 (med skupno 11) naslednje za nas hipotetično zanimivo besedilce: »*Vključevanje znanstveno raziskovalnega potenciala Slovencev po svetu z ambicijo ustvariti*

¹¹ Ta številka vključuje le štipendiste, ki redno študirajo (so izpolnili pogoje za vpis v višji letnik). Skupaj s štipendisti, ki pavzirajo ali ponavljajo letnik, naj bi bilo od 200 do 250 štipendistov (Magnetogram – 4. vseslovensko srečanje, 1. delovna komisija, področje izobraževanja in šolstva 2004).

¹² Z dnem uveljavitve tega zakona sta prenehala veljati *Zakon o nostrifikaciji v tujini pridobljenih šolskih spričeval* (Uradni list SRS, št. 42/72) ter *Pravilnik o dokumentaciji za nostrifikacijo v tujini pridobljenih šolskih spričeval* (Uradni list SRS, št. 34/84 in 36/84 – popr.), ki pa se uporabljata še do 21. 1. 2004.

koherentni skupni intelektualni prostor [poudarki so originalni] (Izhodišča in usmeritve nacionalnega raziskovalnega in razvojnega programa 2004).« Kot je v telefonskem pogovoru dne 21. 7. 2004 povedala Marica Žvar, zaposlena na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport, je to »(...) le osnova za nacionalni raziskovalni in razvojni program, ki je v pripravljanju«. Stojan Sorčan, prav tako zaposlen na navedenem ministrstvu, pa je dne 23. 8. 2004 v telefonskem pogovoru poudaril, da je v obravnavanem izhodišču vključen tudi problem vračanja slovenskih znanstvenikov in raziskovalcev v Republiko Slovenijo.

Nekatere bolj osamljene akcije ali vsaj namere, ki se nanašajo na vračanje izseljencev in njihovih potomcev v Slovenijo, lahko zasledimo tudi pri manjših, ožje usmerjenih in »manj opaznih« institucijah. Tako je recimo *Zdravniška zbornica Slovenije* skupaj s *Svetovnim slovenskim kongresom* izdelala neke vrste register zdravnikov slovenskega rodu po svetu, ki jim je razposlala anketo, v kateri je bilo tudi vprašanje o nameri oziroma želji po priselitvi v Slovenijo.¹³ *Zdravniška zbornica Slovenije* je med drugim tudi organizacijsko pomagala dvema zdravnikoma slovenskega rodu pri priselitvi v Slovenijo (Bošnjak 2004: 8–9 in spodaj navedeni telefonski pogovor).

Kot je v telefonskem pogovoru dne 15. 7. 2004 povedala Elizabeta Bobnar Najžer, načrtno je *Zdravniška zbornica Slovenije* to problematiko vključiti v svojo naslednjo štiriletno strategijo (Sloveniji namreč trenutno primanjkuje 800 zdravnikov), ki bo sprejeta konec leta 2004 ali v začetku leta 2005.

Z vprašanjem vračanja znanstvenikov oziroma raziskovalcev se ubadajo tudi nekatere institucije Evropske unije. Na prvem mestu moramo omeniti 6. okvirni program Evropske unije s programom »Človeški viri in mobilnost – dejavnosti Marie Curie«,¹⁴ ki si prizadeva »(...) za razvoj in prenos raziskovalnih kompetenc, za ustvarjanje ugodnih pogojev za razvoj raziskovalnih karier in za razvoj znanstvene odličnosti v Evropi (6. okvirni program EU. Program »Človeški viri in mobilnost – aktivnosti Marie Curie« 2004).« S tem programom so razpisane možnosti za koriščenje sredstev Evropske komisije med drugim tudi za »Dejavnosti za vrnitev in reintegracijo raziskovalcev v Evropo (Ibid.)«. Posebni »granti Marie Curie« za vrnitev in integracijo se dodeljujejo raziskovalcem držav Evropske unije ali pridruženih držav, ki so pravkar koristili, vsaj v obdobju dveh let, tako imenovano štipendijo Marie Curie, v obliki enkratne vsote, ki

¹³ V prispevku časopisa *Delo* preberemo, da je med 42 »odkritimi« argentinskimi medicinci slovenskega rodu na anketo odgovorilo 17 zdravnikov, dva zobozdravnika, doktorica biokemije, farmacevtka, kineziolog in dve višji medicinski sestri. 14 med naštetimi se zanima za priselitev v Slovenijo, pri petih je to odvisno od pogojev, štirih pa preselitev ne zanima. Od 24 anketiranih je le ena oseba navedla, da ne zna slovenskega jezika (sodi v tretjo generacijo). Vsem anketiranim je »(...) zelo pomembno mirno življenje v državi, v kateri so zagotovljena pravna varnost, vzgoja in zdravje ... « (Bošnjak 2002: 8)

¹⁴ V predhodnem, 5. okvirnem programu Evropske unije so štipendije Marie Curie obsegale 3 tipe individualnih štipendij, med katerimi je bila tudi kategorija R za povrnitev štipendistov v manj razvito regijo po opravljenem podoktorskem študiju (6. okvirni program EU. Program »Človeški viri in mobilnost – aktivnosti Marie Curie« 2004).

jo bo treba porabiti v obdobju naslednjega leta, v skladu z definiranim projektom, ki bo posebej ovrednoten. Prednost bo dana reintegraciji v državo izvora ali regije. Podoben mehanizem v obliki »granta za daljše obdobje«, tudi dve leti, je vzpostavljen za raziskovalce iz držav Evropske unije, ki bi se po petletnem delu v izvenevropskih državah radi vrnili v Evropo, ne glede na to, če so bili štipendisti Marie Curie ali ne (Ibid.).

Na spletnih straneh *Ministrstva za šolstvo, znanost in šport* je objavljen razpis organizacije NATO za štipendije znanstvenikov, ki so se vrnili v zadnjih 12 mesecih oziroma se želijo vrniti v Slovenijo (in drugih 21 držav večinoma iz Vzhodne Evrope in držav, nastalih na ozemlju nekdanje Sovjetske Zveze). S tem razpisom (v veljavi do 1. 9. 2004), ki velja za znanstvenike na delu v državah članicah organizacije NATO, želi ta organizacija preprečiti ali točneje rečeno, omiliti posledice tako imenovanega »bega možganov« (NATO štipendije za znanstvenike, ki se vračajo v Slovenijo 2004). Seveda pa gre v tem primeru za akcijo, za katero si navedeno ministrstvo ne more pripisati posebnih zaslug, saj je »dalo« le spletni prostor. Po besedah Miloša Komaca dne 23. 8. 2004, zaposlenega na *Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport*, je ministrstvo pri tej stvari torej le posrednik.

Vozniško dovoljenje

Za konec tega poglavja bomo navedli področje oziroma »zakonsko mojstrovino«, ki lahko povratnikom oziroma priseljencem »nerazumljivo« oteži bivanje v Republiki Sloveniji; in sicer zamenjavo tujega voznškega dovoljenja za voznško dovoljenje Republike Slovenije, kar je opredeljeno v 21. členu *Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o varnosti cestnega prometa* (Uradni list RS, 67/02), ki določa:

»(1) Tujec, ki prebiva v Republiki Sloveniji več kot šest mesecev, in državljani Republike Slovenije, ki se vrne iz tujine v Republiko Slovenijo z namenom stalnega prebivanja, ali če začasno prebiva v Republiki Sloveniji več kot šest mesecev, lahko, če izpolnjujeta druge s tem zakonom določene pogoje za vožnjo motornih vozil, v enem letu od pričetka prebivanja v Republiki Sloveniji zahtevata zamenjavo veljavnega tujega voznškega dovoljenja za slovensko voznško dovoljenje. Tujcu in državljanu Republike Slovenije, ki po določbi tega odstavka ne zahtevata zamenjave tujega voznškega dovoljenja v enem letu po pričetku prebivanja v Republiki Sloveniji ali vrnitvi iz tujine v Republiko Slovenijo z namenom stalnega prebivanja v njej, prične enoletni rok, v katerem lahko zahtevata zamenjavo tujega voznškega dovoljenja za slovensko voznško dovoljenje, ponovno šteti, če zapustita Republiko Slovenijo za čas najmanj enega leta in se vrneta v Republiko Slovenijo. Slovensko voznško dovoljenje se izda, če imetnik veljavnega tujega voznškega dovoljenja opravi praktični del voznškega izpita za tiste kategorije vozil, ki jih ima pravico voziti s tujim voznškim dovoljenjem. Praktičnega dela voznškega izpita ni potrebno opraviti imetnikom tujih voznških dovoljenj tistih tujih držav, ki jih določi minister, pristojen za notranje zadeve, na podlagi ocene kvalitete izobraževanja, teoretičnega znanja in znanja vožnje motornih

vozil voznikov ter prometno varnostnih razmer v posamezni tuji državi.«¹⁵ (Vozniško dovoljenje je 2004).

Torej, povratnik oziroma priseljenec lahko vozi s tujim vozniškim dovoljenjem do enega leta po prihodu v Slovenijo in v tem času lahko zamenja tuje vozniško dovoljenje za slovensko po opravljenem praktičnem delu izpita. Nerazumljivo, celo smešno je, da je voznik z vozniškim dovoljenjem, pridobljenem v tujini, »varen« voznik v prvem letu bivanja v Sloveniji, nato pa postane »nevaren« voznik.

3. NEKAJ O RESOLUCIJI O ODNOSIH S SLOVENCMI PO SVETU IN PREDLOGU ZAKONA O ODNOSIH REPUBLIKE SLOVENIJE S SLOVENCMI ZUNAJ NJENIH MEJA

Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu

»Ustava v svojem 5. členu tudi določa, da lahko Slovenci brez slovenskega državljanstva uživajo v Sloveniji posebne pravice in ugodnosti«, je poudaril 23. januarja 2002 na 12. redni seji državnega zbora Franc Pukšič, predsednik Komisije državnega zbora Republike Slovenije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu. Predsednik omenjene komisije, ki je med drugim vložila v obravnavo državnemu zboru gradivo *Resolucije*

¹⁵ Države, katerih imetniki vozniškega dovoljenja so oproščeni predložitve potrdila o opravljenem praktičnem delu vozniškega izpita, so določene v *Pravilniku o voznških dovoljenjih* (Uradni list RS, št. 117/02), in sicer v 22. členu, ki določa, da zahtevi za zamenjavo tujega vozniškega dovoljenja za vozniško dovoljenje Republike Slovenije ni potrebno priložiti potrdila o opravljenem praktičnem delu vozniškega dovoljenja v tistih primerih, ko je vozniško dovoljenje izdala ena od naslednjih držav: Republika Francija, ZR Nemčija (vključno z veljavnimi voznškimi dovoljenji nekdanje DR Nemčije), in Švica – za kategorije A, B, E k B, F, G, H.

Izjemoma in ob vzajemnosti se od oseba diplomatskih in konzularnih predstavništev v Republiki Sloveniji, ob zamenjavi tujega vozniškega dovoljenja, ne zahtevajo dokazila o telesni in duševni zmožnosti voziti motorna vozila ter opravljanja praktičnega dela vozniškega izpita (Vozniško dovoljenje 2004).

Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo pa je prišlo do dodatnih sprememb. Na podlagi direktive Sveta EU z dne 29. julija 1999 o voznških dovoljenjih (91/439/ES) se vozniška dovoljenja, ki jih izdajo države članice, medsebojno priznajo. Če se imetnik veljavnega nacionalnega vozniškega dovoljenja za stalno nastani v državi članici in ta ni tista, ki je izdala vozniško dovoljenje, lahko država gostiteljica za imetnika dovoljenja uporablja svoje državne predpise o času veljavnosti dovoljenj, zdravniških pregledih in davčnih ureditvah. V vozniško dovoljenje lahko vnese vse podatke, ki so nujno potrebni za vodenje evidence (Kaj se na področju prometa spreminja z vstopom Slovenije v EU 2004).

V praksi ta direktiva velja samo za imetnike voznških dovoljenj, izdanih v eni od držav članic EU. Za imetnike voznških dovoljenj, ki jih niso izdale države članice EU, pa bo ob zamenjavi tujega veljavnega vozniškega dovoljenja za slovensko vozniško dovoljenje še naprej v veljavi 135. člen *Zakona o varnosti cestnega prometa* (Uradni list RS, št. 30/98, 61/2000, 21/2002 in 67/2002). Ta določa, kako in pod kakšnimi pogoji se lahko zamenja tuje vozniško dovoljenje za slovensko (Kaj se na področju prometa spreminja z vstopom Slovenije v EU 2004).

o odnosih s Slovenci po svetu,¹⁶ nadaljuje, da je to »(...) treba urediti z zakonom«, pri čemer je »(...) sprejeta resolucija podlaga za sprejetje tega zakona (Dobesedni zapisi sej – 12. redna, zasedanje 23. 1. 2002, 2004).«

Osnovni cilj *Resolucije* je po Pukšičevih besedah: »(...) opredelitev politike Republike Slovenije, ki temelji na ustavnih obveznostih do slovenskih izseljencev in zdomcev.« Ob tem dodaja: »Cilj je tudi vzpostavitev pogojev za vračanje Slovencev po svetu ter njihovih potomcev v domovino.« (Dobesedni zapisi sej – 12. redna, zasedanje 23. 1. 2002 2004)

V ostale podrobnosti, zakulisje priprav in ciljev *Resolucije* se v tem besedilu ne bomo spuščali. Glede na zgoščenost dela *Resolucije*, ki se nanaša na povratnike, povzemam besedilo pod naslovom *Repatriacija, državljanstvo in status brez državljanstva* v celoti:

»Republika Slovenija je zainteresirana za vračanje Slovencev po svetu v Slovenijo, ravno tako pa tudi za naselitev njihovih potomcev. Posebno pozornost pri tem posveča tistim, ki lahko doprinesejo k razvoju Slovenije.

Državni organi Republike Slovenije zagotavljajo Slovencem po svetu ustrezne informacije o vračanju v domovino ter izvajajo z zakonom predpisane olajšave. Urad Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, Urad Vlade Republike Slovenije za informiranje ter Ministrstvo za informacijsko družbo pripravijo informativno brošuro. Informacije morajo biti dostopne tudi na diplomatsko konzularnih predstavništvih Republike Slovenije v tujini. Olajšave naj zajemajo tudi poenostavitev postopkov, kot je nostrifikacija diplom in podobno.

Slovcem po svetu, ki živijo v državah, kjer vlada huda politična oziroma gospodarska kriza, Republika Slovenija omogoči njihovo vrnitev v domovino.

Republika Slovenija je zainteresirana, da se osebam slovenskega porekla, ki imajo aktivno vez s Slovenijo in ki to želijo, omogoči pridobitev slovenskega državljanstva.

Pripravi se normativni okvir, ki bo uredil posebne pravice in ugodnosti Slovencev brez slovenskega državljanstva.« (Sprejeti – Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu 2004)

Od šestdesetih navzočih poslancev in poslank jih je 57 podprlo *Resolucijo*, eden ji je nasprotoval. Večjih nesoglasij, nasprotovanj in trenj v državnem zboru med obravnavo *Resolucije* ni bilo. Nasprotujoča mnenja poslancev so se pokazala predvsem pri glasovanju za amandma tretjega odstavka dela *Resolucije*, ki se nanaša na povratništvo. Ta se je po redakcijskem popravku poslanca Jožefa Jerovška glasil: »Slovcem po svetu, ki živijo v državah, kjer vlada huda politična oziroma gospodarska kriza Republika Slovenija omogoči vrnitev v domovino.«¹⁷ Po daljši razpravi in predstavitvi

¹⁶ Leta 1996 je državni zbor sprejel resolucijo, ki je opredelila odnose do slovenskih manjšin v zamejstvu. Na področju odnosov z izseljenci in zdomci pa Slovenija ni do sprejetja obravnavane *Resolucije* oblikovala in sprejela posebnih dokumentov.

¹⁷ Ob ta del besedila *Resolucije* sta se sprotaknila tudi oba novinarja, komentatorja, katerih komentarje sem našel o sprejemanju resolucije.

različnih mnenj, jih je od šestinpetdesetih navzočih poslancev in poslank 28 glasovalo za amandma, 24 pa jih je glasovalo proti (Dobesedni zapisi sej – 12. redna, zasedanje 23. 1. 2002, 2004).

Resolucija o migracijski politiki RS

Državni zbor Republike Slovenije je na seji dne 28. novembra 2002 sprejel *Resolucijo o migracijski politiki Republike Slovenije*. Med načeli migracijske politike Republike Slovenije¹⁸ najdemo med drugimi tudi: »(...) načelo odgovornosti do državljanov in države, ki se predvsem nanaša na regularna, relativno svobodna priseljevanja in odseljevanja ter regulacije naturalizacije. To načelo se nanaša tudi na priseljevanje in vračanje državljanov in oseb slovenskega porekla ter na odgovornost za ohranitev in razvoj identitete slovenskega naroda.« (Sprejeti akti – Resolucija o migracijski politiki RS 2004)

Prav tako najdemo v obravnavani resoluciji pod točko *Aktivnosti* pod ukrepom, ki predvideva usklajevanje priseljevanja z uravnavanjem potrebnega priliva v aktivno prebivalstvo, tudi naslednje besedilo: »(...) spodbujanjem priseljevanja in vračanja slovenskih državljanov in tujcev slovenskega porekla.« (Sprejeti akti – Resolucija o migracijski politiki RS 2004)

Za spodbujanje priseljevanja in vračanja Slovencev po svetu v domovino se je torej Državni zbor opredelil tudi z *Resolucijo o migracijski politiki RS*.

Predlog zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja

Slovenska ustava, kot smo omenili že na začetku tega poglavja, v 5. členu določa, da Republika Slovenija skrbi za Slovence v zamejstvu in po svetu ter da pospešuje njihove stike z domovino. V istem členu tudi določa, da imajo lahko Slovenci brez slovenskega državljanstva v Sloveniji posebne pravice ter ugodnosti, ki so opredeljene in urejene s posebnim zakonom. Dvanajst let po njeni uveljavitvi so hoteli predlagatelji zakona, kot piše v predlogu omenjenega zakona pod naslovom *Razlogi za sprejem zakona* »(...) naposled izpolniti ustavno obveznost in s tem zakonom določiti posebne pravice ter ugodnosti za Slovence brez slovenskega državljanstva«¹⁹ (Predlogi zakonov – zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2004)

¹⁸ Vsa načela migracijske politike Republike Slovenije, ki so navedena v obravnavani resoluciji, so bila navedena tudi v »predhodnici« – Resoluciji o imigracijski politiki Republike Slovenije, ki jo je sprejel Državni zbor Republike Slovenije na seji dne 14. maja 1999.

¹⁹ Na sprejem posebnega Zakona sta predlagatelje napotili tudi *Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah* (Uradni list RS, št. 35/96) in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije ter zgoraj predstavljena *Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu* (Uradni list RS, št. 7/02).

Predlagatelji so z Zakonom o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, kot krovnim zakonom, hoteli na celovit način urediti »(...) večino področij, ki zadevajo Slovence v zamejstvu in po svetu in jih področna zakonodaja ne ureja oziroma dopolnjuje tista področja, ki jih obstoječa področna zakonodaja ureja samo deloma.« (Prav tam)

Med razlogi za sprejem zakona, ki ga je izdelala *Komisija državnega zbora Republike Slovenije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu* s prvopodpisanim poslancem Francem Pukšičem na čelu, je med drugim naveden tudi sledeči: »V času po osamosvojitvi Slovenije smo bili priča političnim in drugačnim krizam v nekaterih državah, kjer živijo slovenski rojaki. Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj meja je treba sprejeti, ker bi se podobne situacije lahko ponovile. Z zakonom bo vzpostavljena pravna podlaga, ki bo omogočala pomoč tistim Slovincem po svetu, ki so eksistenčno ogroženi, tistim, ki se želijo vrniti v domovino, in tudi tistim, ki želijo pravno urediti svoj odnos z domovino (status Slovenca brez Slovenskega državljanstva, nostrifikacija diplome, vozniški izpit...).« (Prav tam)

Med načeli, iz katerih izhaja ta zakon, pa najdemo tudi naslednjo alinejo: »Republika Slovenija pomaga Slovincem v državah, ki jih pesti politična, ali drugačna kriza in v državah, ki imajo negativen odnos do svojih državljanov slovenske narodnosti.« (Prav tam)

Zakon v posebni točki pod naslovom *Repatriacija* obravnava povratništvo z 19 členi. Na tem mestu podajam le nekakšen povzetek dela predloga zakona, ki se nanaša na povratništvo:

Repatriacija v pomenu tega zakona je tisto priseljevanje Slovencev v domovino, ki ga organizira in financira Republika Slovenija. Pri repatriaciji imajo prednost Slovenci, ki živijo v težkih okoliščinah ali v državah, kjer vlada huda politična ali drugačna kriza, ter Slovenci, ki lahko doprinesejo k razvoju ter uveljavitvi Republike Slovenije (Predlogi zakonov – zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2004).

Oseba, ki se v Republiko Slovenijo vrača po postopku repatriacije dobi *status repatriirane osebe* s pravicami, ki jih prinaša *status Slovenca brez slovenskega državljanstva*. Ta posebni status uvaja na drugem mestu v besedilu prav tako predlog zakona. Oseba s statusom Slovenca brez slovenskega državljanstva ima v Republikli Sloveniji zagotovljene naslednje pravice:

- pravico do ugodnejših vpisnih pogojev, določenih s statuti visokošolskih zavodov;
- pravico do enakopravnega nastopa na natečajih za financiranje javnih znanstvenih projektov, kot kandidat za — nosilca projekta ali kot kandidat za sodelavca v projektu;
- dostop do vseh javnih kulturnih dobrin, pod enakimi pogoji, kot veljajo za slovenske državljanke;
- pravico do vseh storitev javnih knjižnic, pod enakimi pogoji, kot veljajo za slovenske državljanke;

- pravico do raziskovanja v javnih arhivih Republike Slovenije;
- pravico do statusa rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti;
- pravico do pridobitve vseh priznanj in odlikovanj Republike Slovenije;
- pravico do pridobitve lastninske pravice na zemljiščih in nepremičninah pod enakimi pogoji, ki veljajo za državljane Republike Slovenije;
- prednost pri zaposlitvi v Republiki Sloveniji; pri čemer je mišljena prednost pred tujci, ki niso državljani držav članic Evropske unije.

Druge pravice in olajšave, ki jih lahko uveljavlja osebe s statusom Slovence brez slovenskega državljanstva in jih ta zakon ne navaja, določajo področni zakoni (Predlogi zakonov – zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2004).

Poleg navedenih pravic ima oseba s statusom repatriirane osebe še naslednje pravice:

- zdravstveno in socialno varstvo. Zagotavlja se na način, pod pogoji in v obsegu, ki ga določa Zakon o socialnem varstvu za slovenske državljane s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji;
- pouk slovenskega jezika za ožje družinske člane repatriirane osebe. Pouk se organizira za osebe, ki ne obvladajo slovenščine v meri, potrebni za aktivno vključitev v slovensko okolje;
- pridobitev vize za združitev družine. Celoten postopek za pridobitev vize za združitev družine se lahko vodi na diplomatsko-konzularnem predstavništvu Republike Slovenije ali v Republiki Sloveniji (Predlogi zakonov – zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2004).

Status repatriirane osebe lahko traja največ eno leto. Po prenehanju statusa repatriirane osebe posameznik ne more več ponovno zaprositi za status. O pridobitvi statusa repatriirane osebe odloča Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu na predlog slovenskih diplomatsko-konzularnih predstavništev v tujini ter izseljenških organizacij v Sloveniji in po svetu. Za neposredno izvajanje repatriacije je zadolžen Urad Vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu oziroma izseljenške organizacije civilne družbe v Sloveniji, ki so delno financirane iz državnega proračuna Republike Slovenije. Do repatriacije so upravičene osebe slovenskega rodu, ki izpolnjujejo določene pogoje. (Ti so enaki kot za pridobitev statusa Slovence brez slovenskega državljanstva) (Predlogi zakonov – zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2004).

Zakon navaja tudi posebne *pravice repatriiranih oseb*. In sicer:

- Za nastanitev repatriiranih oseb ustanovi Vlada Republike Slovenije Dom za priseljevanje. Do ustanovitve Doma se organ, pristojen za izvajanje repatriacije, poslužuje ustreznih prostorov v raznih objektih, ki so v lasti ministrstev (notranje zadeve, obramba idr.), uradov in drugih državnih ustanov. Repatriiranim osebam je v Domu za priseljevanje zagotovljena osnovna oskrba v skladu s standardi,

ki jih določa Ministrstvo, pristojno za družino in socialne zadeve. Ta vključuje nastanitev in prehrano (tudi za ožje družinske člane posameznika s statusom repatriirane osebe). Repatriirane osebe so upravičene do oskrbe v Domu za priseljevanje za obdobje največ enega leta.

- Posamezniki, ki imajo status repatriirane osebe, in njihovi družinski člani imajo do prenehanja statusa repatriirane osebe zagotovljeno brezplačno osnovno zdravstveno varstvo.
- Za osebe, ki jim država, iz katere prihajajo, ne izplačuje pokojnin oziroma je pokojnina, ki so jo pridobile v državi, iz katere prihajajo, prenizka za preživetje v Sloveniji, se dodeli denarna socialna pomoč.
- Republika Slovenija dodeli starejšim »repatriiranim« osebam, ki so pomembneje prispevale k ohranitvi in razvoju slovenstva in slovenske kulture v tujini, posebne priznavalnine. Izjemne priznavalnine dodeli Republika Slovenija učiteljicam in učiteljem slovenskega dopolnilnega pouka, ki za poučevanje niso prejeli plačila.
- Repatriirane osebe prijavi stalno bivališče na naslovu najete nepremičnine, pri sorodnikih, ki jim to omogočijo, pri dobredelnih ustanovah oziroma izseljenskih organizacijah ali v Domu za priseljevanje.
- Vlada Republike Slovenije sprejme sklep o poenostavitvi nostrifikacije spričeval in diplom, ki so jih »repatriirane« osebe pridobile v tujini, kakor tudi vseh ostalih v tujini pridobljenih dokumentov.
- Posameznikom, ki so s svojim delovanjem v tujini pridobili kvalifikacije vrhunskega strokovnjaka, pred zaposlitvijo v Republiki Sloveniji ni potrebno opravljati strokovnih ali drugih izpitov (Predlogi zakonov – zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2004).

Za izvajanje finančnih obveznosti iz naslova repatriacije Slovencev, ki živijo v težkih okoliščinah ali v državah, kjer vlada huda politična ali drugačna kriza, se ustanovi poseben

Repatriacijski sklad

Ta sklad ni stalen, ustanovi se le za posamezne primere (Predlogi zakonov – zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2004).

Za izvajanje finančnih obveznosti iz naslova repatriacije Slovencev, ki lahko doprinesejo k razvoju ter uveljavitvi Republike Slovenije, se določijo sredstva v razvojnih programih posameznih resorjev (Predlogi zakonov – zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2004).

Posredno se v predlogu zakona na povratništvo nanašajo tudi nekateri člani oziroma deli besedila, ki niso pod naslovom *Repatriacija*. Večina teh je v obravnavi, opredelitvi statusa Slovenca brez slovenskega državljanstva.

Od sedemdesetih navzočih poslancev in poslank jih je na 44. izredni seji državnega zbora, dne 7. 5. 2004, 22 glasovalo za sprejetje zakona, 44 jih je bilo proti. Pripombe in nasprotovanja predlogu zakona so se nanašala predvsem na naslednji točki: status Slovencev brez slovenskega državljanstva in repatriacija.²⁰ Kot je razvidno iz dobesednega zapisa seje, so zakon podprli predvsem ali izključno poslanci *Slovenske demokratske stranke, Nove Slovenije in Slovenske ljudske stranke* (Dobesedni zapisi sej – 44. izredna, zasedanje 7. 5. 2004 2004).

4. ZAKLJUČEK (+ HITER »IZMUZ« NA PRIŽNICO)

Sem izseljenec, želim se za stalno vrniti v Slovenijo. Usedem se k računalniku, začnem brskati po spletnih straneh. In kaj najdem? Koristne napotke Republike Slovenije, ki mi bodo olajšali številne zakonske, birokratske in druge težave pri selitvi? Naslove zavodov in drugih institucij, kjer mi bodo pomagali iskati zaposlitev, stanovanje, kjer mi bodo svetovali, kako naj uredim zaplete okoli šolanja otrok?²¹ Topel »medmrežni« sprejem Republike Slovenije? Ničesar? No, vsaj ničesar, kar bi mi nudila ali pri čemer bi mi lahko pomagala Republika Slovenija, ki je »baje«, kot je zapisano v Resoluciji o odnosih s Slovenci po svetu, »zainteresirana za vračanje Slovencev v Slovenijo.« Ne razumite me napak! Tudi sam se kot Marina Lukšič–Hacin (2002: 189–190) sprašujem, če je sploh smiselno razmišljati o spodbujanju povratništva, glede na smer globalnega razvoja današnjega sveta ...

Tudi pregled različnih področij je pokazal, da ne obstaja aktivna državna politika, ki bi spodbujala ali vsaj bolj celostno, sinhronizirano reševala fenomen povratništva. Zakonodajalci, ministrstva in druge državne institucije se namreč z zakoni, s smernicami, izhodišči, programi in drugimi akcijami zelo parcialno, nepovezano dotikajo povratništva. Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu, sprejeta leta 2002 v državnem zboru, je bila prvi korak na poti k celostnemu reševanju in spodbujanju povratništva. Toda po drugi strani je pomenila le podlago za zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci

²⁰ Za popestritev tega suhoparnega besedila prilagam del razprave poslanca Davorina Trčona z obravnavane seje državnega zbora, ki se nanaša na povratništvo: »(...) Pri repatriaciji potem wajate dom za priseljevanje, socialne pomoči in tako naprej. Ampak če drži to, kar ste zapisali, potem se lahko vsakdo, ki ima zavest in se izjasni za Slovence in se včlani v organizacije izseljencev oziroma zamejcev je tam aktiven, lahko pridobi ta status. Kdorkoli, ki je socialni primer v južni Ameriki ali pa v bivši Jugoslaviji, ki je vozil nekoč papriko v Slovenijo, bo lahko dal to izjavo in se bo repatriiral. In slovenski davkoplačevalci bodo to plačevali. Oprostite, ampak tako je zapisano. To je samo ena cvetka. Jih je še nekaj.« (Dobesedni zapisi sej – 44. izredna, zasedanje 7. 5. 2004 2004)

²¹ Kot sem že omenil v opombi s številko 8, sem ob zaključku pisanja tega besedila našel spletno stran *Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu*. Na tej so pod naslovom »važni naslovi za vprašanja zdomcev in izseljencev« navedena tudi nekatera tako rekoč neizbežna področja in institucije za izseljence, ki se vračajo v Republiko Slovenijo (Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu 2004).

zunaj njenih meja, s katerim so hoteli predlagatelji med drugim tudi zakonsko urediti nekatera področja oziroma težave in zakoličiti državno politiko do povratništva. Ta predlagani zakon pa je bil leta 2004 v državnem zboru zavrnjen.

Na koncu pa si bom drznil za hip zmuzniti na prižnico, čeprav tega drznega početja nisem vse do zadnjega stavka na tej kalvariji niti najmanj nameraval izvesti. Torej, državi oziroma pristojnim bi predlagal, naj sprva razmislijo, zakaj naj bi (sploh) spodbujali vračanje slovenskih izseljencev in njihovih potomcev. Je mogoče odgovor reševanje demografske rasti Slovenije? Toda kdo naj bi potem prihajal? Samo mladi? In kaj lahko Slovenija tem mladim nudi? Predebele zavode za zaposlovanje in povsem shirano stanovanjsko realnost? Naj potem povabi le tiste, ki imajo \$, ki ne bodo bre-menili države oziroma državljanov, ampak bodo v državo vlagali? Bo, je tako ravnanje diskriminatorno? In ko smo že pri »etiki in moraliki«: je skrb države za izseljence, povratnike sploh potrebna? Ali tem država kaj dolguje? Jih mogoče potrebuje? Naredili smo cel krog in spet smo na začetku. Čas je za povratek, vrnitev domov, kosilo čaka. Ga želite še s kom deliti?

LITERATURA IN VIRI

Spletne strani:

- Bilateralni sporazumi s področja sistemov socialne varnosti (2004). http://www.sigov.si/mddsz/mednarodno_sodelovanje/koordinacija_sporazumi.htm (25. 8. 2004).
- Dobesedni zapisi sej – 12. redna, zasedanje 23. 1. 2002 (2004). http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_sej/dobesedni_zapisi_sej/dobesedni_zapisi_sej.html (26. 8. 2004).
- Dobesedni zapisi sej – 44. izredna, zasedanje 7. 5. 2004 (2004). http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_sej/dobesedni_zapisi_sej/dobesedni_zapisi_sej.html (26. 8. 2004).
- Dovoljenje za prebivanje – pogoji (2004). <http://www.mnz.si/si/1332.php?ID=291> (25. 8. 2004).
- Dovoljenje za stalno prebivanje (2004). <http://www.mnz.si/si/1332.php?ID=298> (25. 8. 2004).
- Izhodišča in usmeritve nacionalnega raziskovalnega in razvojnega programa (2004). <http://www.mszs.si/slo/znanost/dejavnost/izhodisca> (25. 8. 2004).
- Kaj se na področju prometa spreminja z vstopom Slovenije v EU? (2004). <http://www.mnz.si/si/12291.php?ID=266> (26.8.2004).
- Koordinacija sistemov socialne varnosti (2004). http://www.sigov.si/mddsz/mednarodno_sodelovanje/koordinacija.htm (25. 8. 2004).
- NATO štipendije za znanstvenike, ki se vračajo v Slovenijo (2004). http://www.mszs.si/container295/ECOS/nato_call.pdf. (25. 8. 2004).

- Opredelelitev dovoljenja za prebivanje (2004). <http://www.mnz.si/si/1332.php?ID=292> (25. 8. 2004).
- (Predlogi zakonov – Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (2004). http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/predlogi_zakonov/predlogi_zakonov.html (26. 8. 2004).
- Pridobitev državljanstva Republike Slovenije z naturalizacijo (2004). <http://www.mnz.si/si/1331.php?ID=302> (25. 8. 2004).
- Slovenija v svetu – informacije (2004). <http://www.drustvo-svs.si/informacije.html> (26. 8. 2004).
- Slovenija v svetu – o društvu (2004). <http://www.drustvo-svs.si/odrustvu.html#Iz%20statuta%20SVS> (26. 8. 2004).
- Sprejeti akti – Resolucija o migracijski politiki RS (2004). http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_akti/sprejeti_akti.html (26. 8. 2004).
- Sprejeti akti – Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu (2004). http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_akti/sprejeti_akti.html (26. 8. 2004).
- Sprejeti zakoni – Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (2004). http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_zakoni/sprejeti_zakoni.html (31. 8. 2004).
- Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu (2004). <http://www.ok-slovenija.org/slourad.htm> (25.8.2004).
- Uredba 1408/71 – koordinacija sistemov socialne varnosti (2004). http://www.sigov.si/mddsz/mednarodno_sodelovanje/koordinacija_uredba.htm (25.8.2004).
- Veljavnost dovoljenja za prebivanje (2004). <http://www.mnz.si/si/1332.php?ID=294> (25.8.2004).
- Vozniško dovoljenje (2004). <http://www.mnz.si/si/1313.php> (26. 8. 2004).
6. okvirni program EU. Program »Človeški viri in mobilnost – aktivnosti Marie Curie« (2004) <http://www.rtd.si/slo/6op/podr/mobil/predstavitev.asp> (25. 8. 2004).

Tiskano gradivo:

- Bošnjak, Dragica (2002). Zdravstvo na prepihu idej. *Medicina izgublja privlačnost. Delo (priloga Znanost)*, 243, str. 8–9.
- Gmelch, 1980. Return Migrants. *Cultural Anthropology*.
- Horvat, Marjan (2002). Sredi pušk in bajonetov. *Panorama* (31. I. 2002), str.
- Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivanja* (1998). (Urednik Emil Heršak). Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 313 str.
- Lukšič-Hacin, Marina (2002). Povratniki kot del migracijskega kroga. *Dve domovini/Two Homelands*, 15, str. 179–193.
- Magnetogram – 4. vseslovensko srečanje, 1. delovna komisija, področje izobraževanja in šolstva (2004). Interni dokument državnega zbora (v programu lotusnotes, poslan po elektronski pošti 27. 9. 2004)

Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002. Statistični urad Republike Slovenije.

Uradni list RS.

Žigon, Zvone (2002). Informacija o dejavnostih Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu v zvezi z vprašanjem preseljevanja Slovencev iz izseljenstva v Republiko Slovenijo, *10. obletnica Izseljenskega društva Slovenija v svetu. Gradimo na vrednotah 1992–2002*, str. 14–18.

10. obletnica Izseljenskega društva Slovenija v svetu. Gradimo na vrednotah 1992–2002 (2002), 64 str.

SUMMARY

THE RELATION OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA TOWARDS RETURNING OF EMIGRANTS AND THEIR DESCENDANTS

Jernej Mlekuž

This nearly too descriptive a text reveals how the Republic of Slovenia with its institutions legally and normatively regulates various fields and solves concrete problems the returnees and members of their families meet with, and how (if at all) the state defines in various guidelines or concrete actions towards this phenomena. A review of different fields reveals that an active policy, which would encourage or at least more complexly and synchronically solve the phenomenon of remigration, does not exist. The legislation, ministries and other state institutions with their laws, guidelines, starting-points, programmes and other actions, are dealing with remigration only partially and sporadically.

In its continuation, the article presents the Resolution on Relations with Slovenes across the World, adopted by the parliament in 2002. The resolution presents the first step on the way to complex solving and encouraging remigration. Yet on the other hand it brings only a basis for the in the article presented "Law on relations of the Republic of Slovenia with Slovenes outside Slovene borders", with which the proposers aimed among other to legally regulate some fields or difficulties, and to mark out the state policy towards remigration. The submitted law was in 2004 in the parliament turned down.